

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ

УДК 378.015.31

О. А. Сєваст'янова

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Сучасним пріоритетом системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднавчого, консолідуючого чинника в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Звісно, сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей, формування планетарного мислення особистості. За формами і методами воно спирається на народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки.

Варто зазначити, важливу роль у регулюванні дитячих, молодіжних, сімейних проблем нині відіграють закони України «Про освіту», «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Основи законодавства України про охорону здоров'я, культуру тощо. Розроблено також національні цільові програми «Освіта (Україна ХХІ століття)», «Діти України», «Молодь і дозвілля», «Патріотичне виховання молоді» та ін.

Останнім часом особлива увага приділяється організації виховної роботи в закладах освіти у Концепції національної системи виховання. Національна система виховання є умовою цілісного формування особистості: це створена впродовж століть самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій та професійної діяльності, що має на меті формування світоглядної позиції та ціннісних орієнтацій молоді, передачу їй соціального досвіду, надбань попередніх поколінь.

Отже, актуальність даної теми пояснює мету роботи: розглянути систему виховної роботи в умовах ВНЗ; визначити основні принципи організації виховної роботи, що впливають на ефективність процесу виховання в сучасних соціокультурних умовах.

Сьогодні дуже непросто формувати майбутнього фахівця, здатного до прийняття відповідальних рішень з урахуванням інтересів усього людства. Метою суспільства стає духовне вдосконалення особистості, на що акцентується увага в державних нормативних документах та актах. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» передбачає створення таких умов навчання та виховання, які б забезпечували «можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої

особистості» [3, с. 75]. На це спрямовує також «Національна доктрина розвитку освіти в Україні». «Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей і молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору та діяльності, спрямованої на процвітання України» [5, с. 165].

Зараз вища школа перебуває в процесі інтенсивного пошуку нової парадигми виховного процесу, яка б відповідала новим цивілізаційним реаліям, новим вимогам ринку праці, новим потребам суспільства. На нашу думку, важливою, але недостатньо дослідженою, проблемою вищої освіти є визначення виховних можливостей вищої школи в умовах процесів глобалізації та переходу світової спільноти до інформаційного етапу розвитку цивілізації. Тому ми вважаємо більш детально розглянути проблему виховання в сучасних соціокультурних умовах.

Виховання в сучасному освітньо-виховному закладі має поєднувати виховання потреб нації, держави, людської цивілізації особистості. Гуманістичний характер сучасного виховання передбачає побудову всього його змісту й форм на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованця, його індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, турботи про її гармонійний розвиток.

Нині ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна і національно свідома людина, наділена глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою.

Формування творчої особистості за допомогою посилення організаційно-виховної, культурно-освітньої роботи у національній моделі освіти нерозривно пов'язане з відродженням нації, демократизацією і гуманізацією суспільства, поглибленням самоврядування народу, яке передбачає висунення молоді на керівні посади в різних сферах управління і виробництва.

Цей процес не може бути стихійним. він передбачає співробітництво, співдіяльність, співтворчість. Кожен педагог, який би предмет він не викладав, насамперед є вихователем. К. Д. Ушинський стверджує, що «дух навчального закладу живе не в стінах і не на папері, а в характері більшості викладачів і звідти переходить у характері вихованців» [8].

Перебудова виховного процесу в сучасних соціокультурних умовах – важливе і складне завдання, розв'язання якого вимагає, з одного боку, пошуку і приведення в дію нових форм та методик організації виховного процесу, а з другого – активізації традиційних видів

діяльності, збереження досягнень минулого. Такого поєднання вимагає загальнопедагогічний принцип безперервності й наступності, сутність якого щодо виховання полягає в досягненні цілісності й наступності, перетворення виховання у процес, що триває впродовж усього життя.

У сучасному закладі освіти виховання має здійснюватися за нових умов, з урахуванням фізичної, психічної зрілості особистості, а також її інтелектуального і духовного розвитку.

В умовах сьогодення є потреба в уточненні та розробці низки положень теорії морального виховання, адже ми перебуваємо у стані глибокої моральної кризи. Без сумніву, кожна особистість має власну волю, автономність, суверенність, неповторну індивідуальність. Кожна особистість у процесі самореалізації, стикаючись із реаліями життя може досягти моральної зрілості. Тільки в процесі максимального духовного, практичного напруження на певному етапі морального розвитку вона бере на себе повну відповідальність за свої дії та вчинки.

Процес морального виховання особистості ми визначаємо як інтегративну якість. Цього результатом має стати високий рівень моральної культури, моральної вихованості майбутнього фахівця.

В умовах розбудови української державності і подальшого розвитку незалежності України реальною методологічною основою виховання як соціального явища є ідеологія державотворення, зорієнтована на загальнолюдські та національно-культурні цінності.

Виховний процес у вищому навчальному закладі реалізує принципи виховання, що визначені Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти і складені історично (єдність національного і загальнолюдського; природовідповідність; культуровідповідність; активність, самодіяльність і творча ініціатива студентської молоді; демократизація виховання; гуманізація виховання; безперервність і наступність виховання; єдність навчання і виховання; цілеспрямованість; диференціація та індивідуалізація виховного процесу; етнізація; комплексний підхід; опора на позитивне).

Структурними елементами процесу виховання є: мета, зміст, форми, методи і засоби виховання, його результат. Компонентами процесу виховання є: свідомість особистості студента, її емоційно-чуттєва сфера, звички поведінки.

Сучасне замовлення вищій школі передбачає, що виховання не може обмежуватися формуванням суто виконавчих функцій свідомості. Задача ускладнюється тим, що виховання повинне сприяти становленню та прояву таких внутрішніх, суб'єктивних підстав поведінки, які втілюють дійсно особистісні якості людини.

Особистісні якості – це такі якості, що проявляються індивідуально кожною окремою людиною, тільки їй властиві відносини до загальних цінностей культури, творчості, свободи вибору, патріотизму, інтернаціоналізму, особистісної продуктивності, приватної власності, громадянського суспільства, справедливості, порядності тощо.

Такі якості визначаються змістом і різними рівнями діяльності особистісних структур свідомості, які дані тільки як носії цінностей разом з мірою цінностей, яка перетворює їх на бажане.

Особистісні структури – це структурований ціннісний зміст свідомості, що виявляється в діяльності, але не зводиться до функцій свідомості. З пристосування людини до чого-небудь. Вони регулюють, управляють, розвивають розумову діяльність людини, визначаючи її поведінку як особистісне ставлення до цінностей культури, знань, досвіду, життєвих і професійних цілей. Завдяки діяльності особистісних структур свідомості реалізується феномен «бути особистістю», тобто уміння проявляти й управляти власними значеннями, побудувавши їх відповідно до гуманістичних, добровільно прийнятих вимог.

Однією з найважливіших складових виховання майбутніх фахівців є, на нашу думку, виховання культури толерантності студентства. Це є суттєвою особливістю простору виховання вищого навчального закладу та складає його виховний потенціал. Сьогодні на перший план у соціальному замовленні суспільства висувуються цінності й принципи, необхідні для загального виживання й вільного розвитку (етика та стратегія ненасильства, ідея терпимості до чужих позицій, цінностей, культур, ідея діалогу й взаєморозуміння, пошуку взаємоприйнятних компромісів тощо). Толерантність – це здатність приймати, розуміти, визнавати, бути терпимим до чужої віри, переконань, чужої ідеології, мови, культури, зовнішності, недоліків. Толерантність – це людська чеснота, терпимість до різниці між людьми, мистецтво жити в світі різних людей та ідей, здатність мати права й свободи, при цьому не порушуючи права й свободи інших людей.

Шлях до толерантності – це серйозна емоційна, інтелектуальна праця та психічна напруга, бо вона можлива тільки на основі зміни самого себе, своїх стереотипів, своєї свідомості. У зв'язку з цим виховний потенціал вищої школи удосконалює контекст сприйняття світу й тим самим готує нове, більш глибоке розуміння, планетарну свідомість як основу для дій і вчинків людини в повсякденній і професійній сфері її життя.

Поступово посилюється вплив тих учених та викладачів ВНЗ, які вважають за необхідне посилити формування духовних якостей особистості, розвивати у студентів здібності цілісного бачення світу, усвідомлювати значення актуальних соціальних проблем та міжособистісних відносин, оволодівати почуттям соціальної відповідальності.

Зміна ролі викладача й характеру його праці в умовах інформаційного суспільства, яке формується, примушує по-новому поглянути на проблеми розвитку особистості педагога, модернізації системи професійних знань і вдосконалення його методичної майстерності. Такі елементи його професійно-педагогічної культури, як постійне прагнення до підвищення якості своєї діяльності,

результативності використовуваних методів навчання й виховання, робота щодо самоосвіти й самовдосконалення, розглядаються сьогодні не просто як досягнення окремих індивідів, а як вимоги, здатні забезпечити поступальний розвиток суспільних відносин, науково-технічний і соціальний прогрес.

У сучасних умовах діяльність у виховному просторі університету відкриває великі можливості для педагогічної творчості як викладачів, так і студентів. Навчальний процес в університеті повинен будуватися за інноваційними моделями навчання й за умови креативної позиції викладача. Ця позиція повинна бути творчістю в двох планах: у плані готовності перейти до нового способу взаємодії із студентами і в плані готовності підтримати безперервну перебудову студентами свого досвіду. Останнє передбачає ряд орієнтирів у діяльності викладача, нерозривно пов'язаних з особливостями його особистістю: відкритістю, гнучкістю, широтою думки, щирістю інтересу до студента тощо.

Творчі можливості конкретного викладача у виховній сфері залежать від рівня розвитку в нього настанови на виховну діяльність в умовах вищої школи: чи сприймає він себе насамперед як транслятора норм, правил педагогічної діяльності, чи він сприймає себе як професіонала, дії якого визначаються не метою трансляції, а завданням створення сприятливих умов для саморозвитку конкретних студентів.

Повноцінне використання виховного потенціалу в сучасних соціокультурних умовах можливе, на нашу думку, тільки тоді, коли суб'єкт-суб'єктна взаємодія буде все більше проникати у викладацьку діяльність. Виховний процес у цьому випадку постає як: життєдіяльність студентів, що містить у собі спільну працю, творчість, наукові інтереси, спілкування, особистісні значення, професійні орієнтації тощо; спосіб оволодіння сучасною культурною традицією, при цьому викладач постає не як джерело інформації, а як посередник між студентом і культурою.

Основним показником виховної роботи ВНЗ є культура самовизначення кожного студента. Життєве самовизначення – більш ширше поняття, ніж тільки професійне і навіть громадянське. Воно характеризує людину як суб'єкта власного життя і власного щастя, яка самореалізує свої сили і здібності. Результативність виховного процесу залежить від певних педагогічних умов, серед яких особливо значущим є співвідношення позиції особистості і системи педагогічних впливів.

Таким чином, проаналізувавши проблеми виховання в сучасних соціокультурних умовах, ми дійшли до висновку, що оскільки нова місія вищої освіти полягає в створенні умов для досягнення в суспільстві більшої справедливості й соціальної стабільності, вихованні творчості й розвитку інноваційного потенціалу молодого покоління, то назріла нагальна необхідність зміни орієнтирів виховної роботи у вищій школі. Сучасний виховний процес є багатоаспектним і потребує різнобічних форм і методів, особистісної орієнтації, творчості.

Список використаної літератури

1. **Бело́ва Л. О.** Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Бело́ва – Х. : Вид-во НУА, 2004. – 264 с.
2. **Виноградов В.** Подготовка специалиста как человека культуры / В. Виноградов, А. Синюк // Высш. образование в России. – 2000. – № 2. – С. 40 – 42.
3. **Закон України «Про вищу освіту»** // Освіта в Україні. Нормативна база. – К. : КНТ, 2006. – С. 40 – 93.
4. **Запесоцкий А. С.** Какого человека должна формировать сегодня система образования / А. С. Запесоцкий – Высшее образование в России. – 2003. – № 3. – С. 45 – 52.
5. **Подоляк Л. Г.** Психологія вищої школи / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філстудія», 2006. – 320 с.
6. **Семенова А. В.** Развитие профессиональной компетентности фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг) : навч.-метод. посіб. / А. В. Семенова. – Одеса : СВД Черкасов М. П., 2006. – 130 с.
7. **Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.** – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с.
8. **Ушинський К. Д.** Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський. – Рідне слово // Пед. твори : у 2 т. – К., 1983.

Се́васт'янова О. А. Особливості виховної роботи в сучасних соціокультурних умовах

Статтю присвячено аналізу особливостей виховної роботи в умовах вищого навчального закладу. Автором визначено основні принципи організації виховної роботи, що впливають на ефективність процесу виховання в сучасних соціокультурних умовах. Особлива увага приділяється організації виховної роботи у закладах освіти у Концепції національної системи виховання. Представлено ґрунтовний аналіз культури толерантності студентства, теорії морального виховання.

Ключові слова: виховання, принципи виховання, виховна робота, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, професійна підготовка.

Се́вастьянова Е. А. Особенности воспитательной работы в современных социокультурных условиях

Статья посвящена анализу особенностей воспитательной работы в условиях высшего учебного заведения. Автором определены основные принципы организации воспитательной работы, которые влияют на эффективность процесса воспитания в современных социокультурных условиях. Особенное внимание уделяется организации воспитательной работы в учебных заведениях в Концепции национальной системы воспитания. Представлен обстоятельный анализ культуры толерантности студенчества, теории нравственного воспитания.

Ключевые слова: воспитание, принципы воспитания, воспитательная работа, субъект-субъектное взаимодействие, профессиональная подготовка.

Sevastyanova E. A. Features of educational work in the modern socio-cultural conditions

The article is devoted the analysis of features of an educate work in the conditions of higher educational establishment. By an author certainly basic principles organizations of an educate work, which influence on efficiency of process of education in modern socio-cultural conditions. The special attention is spared organization of an educate work in establishments of education in Conception of the national system of education. The detailed analysis of culture of tolerance of student, theories of moral education, is presented.

Key words: education, principles of education, educational work, subject-subject interaction training.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.